

УДК

ОСОБЛИВОСТІ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ В 40-50-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ.

У сучасних соціально-економічних умовах держава потребує цілісної системи неперервної професійної освіти, що відповідає національним інтересам і світовим тенденціям розвитку економіки, забезпечує підготовку кваліфікованих робітничих кадрів і молодших спеціалістів. Реформування національної економіки, підвищення вимог до якості робочої сили, необхідність регулювання взаємозв'язку ринку освітніх послуг і ринку праці з метою задоволення потреб роботодавців у кваліфікованих робітниках потребують удосконалення системи професійно-технічної освіти.

Нажаль, сьогодні кількість професійно-технічних навчальних закладів суттєво зменшилась, помітно знизилась престижність робітничих професій, відчутними стали незбалансованість структури підготовки робітничих кадрів з професійно-кваліфікаційною структурою зайнятості, невідповідність рівня компетентності робітників новим вимогам, відставання змісту професійно-технічної освіти від розвитку науки і техніки, тому зростає важливість досліджень, предметом яких стає зміст, особливості та тенденції організації професійно-технічної освіти в Україні в 40-х-50-х роках ХХ ст.

Ефективні перетворення у сфері професійно-технічної освіти потребують не тільки вивчення досягнень розвинених країн світу, а й урахування вітчизняного історико-педагогічного досвіду.

Безпосередньо історико-педагогічні аспекти професійно-технічної освіти досліджуваного періоду знайшли певне відображення у фундаментальних історико-педагогічних роботах 70-х – першої половини 80-х років ХХ століття (В. Даниленко, М. Кондаков, Н. Кузін, М. Колмакова, Ф. Паначин, З. Равкін та ін.), в історико-педагогічних публікаціях 90-х років ХХ – початку ХХІ століття (П. Дроб'язко, В. Курило, О. Любар, А. Медвідь, М. Стельмахович, Б. Ступарик, О. Сухомлинська, Д. Федоренко та ін.).

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття підсилюється увага до проблем

професійно-технічної освіти, що призвело до активізації неупереджених історико-педагогічних досліджень. Загальні тенденції розвитку вітчизняної професійно-технічної освіти розглянуто в енциклопедичному виданні „Профтехосвіта України ХХ ст.” (упорядники Н. Ничкало, І. Лікарчук, Н. Падун, 2004). Окремі аспекти розвитку професійно-технічної освіти в 40 – 50-х роках висвітлено в роботах В. Король, М. Лободи, А. Селецького та ін.

Загалом історіографічний аналіз показав, що, по-перше, історико-педагогічних робіт, у яких би спеціально досліджувався розвиток вітчизняної професійно-технічної освіти в 40 – 50-х роках ХХ ст., немає. По-друге, в історико-педагогічних публікаціях різних часів, які торкалися цієї проблематики, приділено недостатньо уваги висвітленню питань, пов'язаних з особливостями змісту, форм й методів навчально-виховної роботи в професійно-технічних навчальних закладах досліджуваного періоду.

Мета статті: виявити особливості й основні тенденції розвитку практики професійно-технічної освіти в Україні в 40 - 50-х роках ХХ століття.

Як зазначено раніше, ефективні перетворення у сфері професійно-технічної освіти потребують вивчення й урахування вітчизняного історико-педагогічного досвіду й особливо досвіду реформування системи підготовки кваліфікованих робітників у 40 – 50-х роках ХХ століття. Перш ніж аналізувати досліджуваний період, звернемося до витоків ремісничої освіти в Україні, схарактеризуємо соціально-історичні й педагогічні передумови її розвитку. Справедливо було б зауважити, що і радянська, і вітчизняна історія педагогіки більше уваги приділяла традиційній ступеневій системі освіти (початкова школа, середні навчальні заклади та вища освіта), залишаючи поза увагою ремісничі навчальні заклади, що стали прообразом сучасної системи професійно-технічної освіти.

У 20-х роках ХХ століття в УСРР створено власну оригінальну освітню систему, складовою частиною якої була система нижчої професійної освіти. У 1920 – 1929 рр. існувало три типи закладів нижчої професійної освіти: професійні школи, школи робітничої молоді та різноманітні курси. У 1929 –

1940 рр., після уніфікації освітніх систем УСРР та РФСРР, сформувалась галузева система професійної підготовки робітничих кадрів, яка була підпорядкована господарським наркоматам. Проте внаслідок своєї роз'єднаності та недостатньої ефективності вона не вирішувала завдання планомірної підготовки кваліфікованих кадрів. З цієї причини, а також з урахуванням внутрішньо економічного та зовнішньо політичного становища тодішнього СРСР у 1940 році було створено систему трудових резервів.

У 40-х роках XX століття зміст професійної освіти мав такі особливості: виробнича орієнтація навчальних планів та програм, переважання предметів технічного характеру, відведення другорядної ролі загальноосвітнім дисциплінам. У роки Великої Вітчизняної війни вся навчально-виробнича діяльність була підпорядкована виконанню замовлень оборони. Теоретичне навчання проводилось у формі виробничого інструктажу на робочому місці, а виробниче навчання здійснювалося за змінами. У роки четвертої п'ятирічки (1946 – 1950) для відновлення й розвитку народного господарства в системі трудових резервів передбачалося підготувати 4,5 млн. молодих робітників, розширити мережу навчальних закладів, підвищити якість навчально-виховного процесу. Це зумовило розробку нових навчальних планів на 1945 – 1946 навчальний рік, які встановлювали „твердий раціональний режим” здійснення навчального процесу. Основною формою організації навчання визначався урок, тривалість якого становила 50 хвилин, а загальна кількість годин скорочена до 3572. Було розроблено також новий зразок зведено-тематичного плану з виробничого навчання й спеціальної технології.

У 50-ті роки в умовах здійснення в країні загальної семирічної освіти з навчальних планів були виключено деякі загальноосвітні предмети, а замість них уведено загальнотехнічні предмети, збільшено обсяг годин на вивчення спеціальних дисциплін. У 1954 році затверджено спеціальні навчальні плани для підготовки кваліфікованих робітників для груп учнів з семирічною освітою. У 1957 – 1958 навчальному році в системі трудових резервів запроваджувався новий тип навчальних закладів – професійно-технічні училища, навчальний план

яких включав такі цикли: загальноосвітній; політехнічний; професійно-технічний; фізичне та естетичне виховання.

Установлено, що в 40-х роках ХХ століття в навчальному процесі ремісничих, залізничних училищ та шкіл ФЗН поступово затвердився урок як основна форма організації не тільки теоретичного, а й виробничого навчання. Застосовувались також допоміжні форми виробничого навчання: гурткові заняття, індивідуальне та бригадне виконання навчальних, навчально-виробничих і господарських робіт. У 50-х роках теоретики й практики професійно-технічної освіти усвідомлювали необхідність активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів. Це зумовило урізноманітнення форм навчання, використання прогресивних методів навчальної роботи, які стимулювали активність і самостійність учнів, поширення методів, що запозичувалися безпосередньо з виробництва. Почали широко використовуватись екскурсії, технічні виставки, зарисовки схем роботи новаторів, доповіді учнів на технічних конференціях, ознайомлення зі спеціальною літературою, яка містила інформацію про провідні методи роботи передовиків виробництва. Вітчизняна система професійно-технічної освіти досліджуваного періоду в цілому успішно вирішувала нелегкі завдання, пов'язані з забезпеченням усіх галузей народного господарства кваліфікованими робітниками.

Проте в роботі навчальних закладів системи трудових резервів з самого початку виявились досить серйозні труднощі та недоліки, на які зазвичай майже не зверталась увага в радянській педагогічній історіографії. По-перше, ремісничі училища та школи ФЗН не мали достатнього досвіду в навчально-виховній та виробничій роботі з підготовки кваліфікованих робітників, що відбивалось на якості професійної підготовки. По-друге, майстри виробничого навчання, які приходили з виробництва, не мали досвіду педагогічної діяльності й не були обізнані з методикою навчання та виховання. По-третє, тяжкі побутові та матеріально-культурні умови роботи й життя учнівського контингенту призводили до послаблення дисципліни навчання та праці, самовільного залишення робочих місць і навіть

навчальних закладів.

У цих умовах партія та радянський уряд намагались реагувати на обставини, що склались. Зокрема для посилення навчально-виховної й партійно-політичної роботи постановою РНК від 25 грудня 1940 р. в училищах та школах трудових резервів запроваджено посаду заступника директора з політичної частини, в обов'язки якого входило сприяти політичному вихованню учнів. До училищ на посади заступників із політичної частини було направлено досвідчених фахівців з політико-виховної роботи [6, с. 16 – 17].

Для подолання недоліків у виховній роботі було вжито, перш за все, адміністративних заходів. Зокрема, таким заходом став наказ Президії Верховної Ради СРСР від 28 грудня 1940 р. „Про відповідальність учнів ремісничих, залізничних училищ та шкіл ФЗН за порушення дисципліни і за самовільне залишення училища (школи)”. Директорам та вихователям навчальних закладів системи трудових резервів дозволялось відраховувати та віддавати до суду дезорганізаторів виробничого навчання, хоча при цьому зауважувалося, що такими засобами можна скористатися лише за умови, коли всі можливості виховного впливу було вичерпано [10, с. 11]. За самовільне залишення училища чи школи учень міг бути ув'язнений у трудовій колонії терміном до одного року. Керівники виправних органів негайно розшукували тих, хто самовільно залишав навчальний заклад, і притягували до дисциплінарної або кримінальної відповідальності навіть працівників училищ, які хоч якось були причетні до ухилення від навчання [11].

Труднощі та недоліки в роботі навчальних закладів системи трудових резервів (низький рівень дисципліни навчання та праці; самовільне залишення учнями робочих місць і навіть навчальних закладів; застосування авторитарних та антипедагогічних методів виховання учнів - рукоприкладства, позбавлення учнів харчування за різні порушення тощо) актуалізували створення ефективної системи комуністичного виховання майбутніх молодих робітників.

Проведений аналіз показав, що виховна робота, яка здійснювалась у досліджуваній період на засадах політизації, ідеологізації й авторитарності, загалом орієнтувалась виключно на соціальне замовлення й ігнорувала інтереси та потреби конкретної особистості, убачаючи свою місію у формуванні людей, відданих партії, уряду й комуністичним ідеалам. Керівна роль в організації виховних заходів належала партійним і комсомольським організаціям.

У роки Великої Вітчизняної війни виховний вплив на учнів здійснювався в процесі виробничого навчання та продуктивної праці, спрямованої на виконання завдань оборони. У другій половині 40-х років виокремились основні напрями виховної роботи: ідейно-політичне й фізичне виховання основними формами якого були: лекції, доповіді, бесіди, екскурсії, читка періодики, створення політгуртків. Звичайно, існували певні труднощі, з якими стикалися викладачі при проведенні політичних занять: низький рівень кваліфікації, слабка методична підготовка викладачів та керівників політичних занять [3]. У 1942 р. у державі розгорнулось Всесоюзне соціалістичне змагання, до якого приєдналися учні навчальних закладів системи трудових резервів України [12, с. 81 – 82].

У єдності з ідейно-політичним вихованням та виробничим навчанням здійснювалось фізичне виховання на уроках з фізичної культури, заходах, які були включені в режим дня (ранкова зарядка, фізичні вправи після продуктивної праці, „лінійка”), у процесі спортивної діяльності учнів. Для керівництва фізичним вихованням учнів у липні 1943 року створено добровільне масове спортивне товариство для учнів і працівників системи професійно-технічної освіти „Трудові резерви”. Було затверджено спортивну форму, емблему, значок і прапор спортивного товариства „Трудові резерви” [9, с. 94 – 95].

Напередодні й у роки Великої Вітчизняної війни в училищах і школах ФЗН особлива увага приділялась військово-фізкультурній підготовці. Вона ще розглядалась як „могутній засіб фізичного оздоровлення й виховання, як засіб отримання якостей, необхідних для праці й оборони” [1, с. 34]. Основними недоліками в керуванні військово-фізкультурним навчанням у

1941 – 1945 рр. стали: безсистемність у роботі, відсутність чіткого планування та попередньої підготовки до уроку, порушення методики проведення занять, спільне навчання юнаків та дівчат, відсутність ведення обліку успішності та ін.

Вагомий вплив мало естетичне виховання, чільне місце в якому займала художня самодіяльність, спрямована на виявлення й розвиток творчих здібностей учнів, стимулювання інтересу в учнів до технічної творчості, прищеплення любові до праці, формування в них поваги до людей праці, прищеплення їм інтересу до культури і мистецтва (у першій половині 40-х років в Україні діяло 1700 гуртків, у яких брали участь 35000 учнів) [14, с. 4].

Педагоги професійно-технічної школи приділяли увагу формуванню учнівських колективів, широко використовуючи досвід А. Макаренка [4].

Особливість виховної роботи в закладах системи трудових резервів полягала в тому, що пріоритетом для них був соціальний захист учнів, які залишилися без батьківського піклування, та боротьба з негативними проявами в поведінці учнів.

Виховна робота в навчальних закладах професійної освіти здійснювалась з урахуванням особливостей їх функціонування: поєднання вивчення теорії з виробничим навчанням і продуктивною працею; специфіка контингенту учнів (діти з дитячих будинків, з окупованих територій, підлітковий вік); інтернатний або напівінтернатний тип навчальних закладів. Ці обставини розширювали можливості виховної роботи в училищах і школах ФЗН і одночасно вимагали від педагогічного колективу вмілого відбору й використання методів і організаційних форм проведення виховної роботи [5, с. 28].

Ситуація майже не змінилась і в 50-х роках. Як і раніше, основною формою ідейно-політичного виховання розглядались політичні заняття, спрямовані на формування радянського патріотизму, відданості вітчизні, комуністичній партії, радянському уряду, наполегливості в подоланні

труднощів. Разом з тим у 50-х роках спостерігалось урізноманітнення форм позакласної роботи.

У 50-х роках виховна робота за означеними напрямками продовжилась. У цей період виявились тенденції до створення та зміцнення матеріально-технічної бази позанавчальної діяльності, формування традицій виховної роботи в закладах системи трудових резервів, здійснення виховної діяльності на науковій основі. В училищах та школах ФЗН практикувалось проведення конференцій, вечорів запитань та відповідей, створення історичних гуртків, обговорення історичних книг, фільмів, екскурсії по рідному краю тощо. Робилися спроби активізувати діяльність учнів у процесі ідейно-політичного виховання: їм доручалось підготувати доповіді, підібрати необхідний матеріал [2, с. 23].

Аналіз науково-педагогічних джерел показав, що рівень професійної компетентності інженерно-педагогічних працівників професійно-технічної освіти України в 40 – 50-ті рр. загалом був недостатнім, оскільки з середини 30-х рр. не здійснювалася підготовка кваліфікованих кадрів для професійного навчання робітників.

У 1941 р. усі викладачі були розпущені, переведені на посаду майстрів виробничого навчання через скасування теоретичного компонента в навчанні або пішли на фронт [8, с. 24].

У передовій статті журналу „Виробниче навчання” (1941 р., № 2) „Рішення XVIII Всесоюзної партконференції і підготовка трудових резервів” зазначалось, що в стислі строки до ремісничих, залізничних училищ та шкіл фабрично-заводського навчання республіки для роботи майстрами виробничого навчання й вихователями було направлено велику кількість кадрових робітників, передовиків виробництва і комуністів з досвідом партійно-політичної роботи.

У 40-х роках ХХ століття в Україні стабілізувалася, а потім й інтенсифікувалася робота з підготовки та підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних кадрів. Для підготовки майстрів виробничого навчання відкрито

індустріально-педагогічні технікуми у Харкові, Донецьку, Рубіжному, Конотопі та Києві. Однак ці навчальні заклади не задовольняли існуючі потреби в професійно підготовлених інженерно-педагогічних працівниках. Тому акцент було зроблено на підвищенні кваліфікації працівників системи трудових резервів за рахунок створення широкої курсової мережі, проведення різноманітних методичних заходів. Починаючи з 1945 року, діяла мережа курсів та семінарів для підготовки й підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників, якою було охоплено 25 тис. осіб. У 1947 році створено центральні курси вдосконалення та підвищення кваліфікації керівних працівників, центральні курси з підготовки помічників директорів училищ з культурно-виховної роботи, організовано однорічні школи з підготовки майстрів виробничого навчання. Удосконалювалася й навчально-методична робота, основними формами якої були: діяльність предметних та циклових методичних комісій із загальноосвітніх, загальнотехнічних, спеціальних, військово-фізкультурних предметів та виробничого навчання, проведення відкритих уроків, організація семінарів, проведення „педагогічних читань”, організація стахановських шкіл для майстрів виробничого навчання. Однак проблема забезпечення освітніх закладів професійної освіти компетентними інженерно-педагогічними кадрами необхідного рівня залишалася надзвичайно актуальною.

В 50-х роках XX століття спостерігаються нові підходи до забезпечення навчальних закладів системи трудових резервів педагогічними працівниками. У другій половині 50-х років XX століття значну увагу приділено організації методичної роботи в училищах і школах ФЗН. Наказом начальника Головного управління професійної освіти від 2 лютого 1954 року затверджено положення про методичну роботу, у якому визначалася її мета – усебічно сприяти покращенню навчально-виховного процесу, підвищувати педагогічну кваліфікацію викладачів і майстрів виробничого навчання, виробляти єдність вимог і дій усього педагогічного колективу. Участь у методичній роботі була обов’язковою для всіх працівників, її основними формами визначались педагогічна рада, методичні комісії, методичні наради

й конференції, індивідуальна методична робота. У документі також визначались склад, повноваження, зміст роботи педагогічних рад та методичних комісій, надавались рекомендації з організації та проведення методичних нарад і конференцій та індивідуальної методичної роботи [13, с. 54 – 61]. У другій половині 50-х років традиційними стали педагогічні конференції працівників навчальних закладів системи трудових резервів, які проводились наприкінці серпня перед початком навчального року. Так, у серпні 1955 року відбулась педагогічна конференція працівників ремісничих, гірничо-промислових, спеціальних училищ і училищ механізації сільського господарства Ворошиловградської області, на якій були присутні понад 300 осіб. Вона проводилась за традиційним сценарієм: спочатку на пленарному засіданні заслухано доповідь начальника обласного управління трудових резервів, у якій йшлося про досягнення й недоліки в роботі, а потім – виступи інших працівників управління, директорів, викладачів та майстрів виробничого навчання. Наступного дня відбулася робота секцій, яка була більш продуктивною, оскільки практичні працівники обмінювались досвідом організації теоретичного й виробничого навчання, що, безумовно, сприяло підвищенню їх кваліфікації [7, с. 19 – 20]. Акцент на цій конференції зроблено на узагальнення передового досвіду виробничого навчання на шахтах [15, с. 1 – 2].

Таким чином, проведені наукові розвідки засвідчили, що в досліджуваний період певного розвитку набула теорія та практика професійно-технічної освіти.

Доведено, що в досліджуваний період зміст освіти в навчальних закладах системи трудових резервів загалом відставав від досягнень науки і техніки й зазнавав значного ідеологічного й політичного впливу. Особливість формування змісту освіти виявлялись у тому, що при його відборі орієнтиром слугували не основи наук, як у загальноосвітній школі, а виробнича діяльність. У 40-х роках ХХ століття змісту освіти були притаманні такі характерні риси: переважання предметів технічного характеру; виробнича

орієнтація змісту освіти; другорядна роль загальноосвітніх предметів. У роки Великої Вітчизняної війни зміст освіти не передбачав теоретичну підготовку учнів. У 50-ті роки в умовах підвищення рівня загальноосвітньої підготовки учнів найбільш помітними тенденціями розвитку змісту освіти були: вилучення з навчальних планів деяких загальноосвітніх та введення замість них загальнотехнічних предметів; збільшення навчального часу на вивчення спеціальних дисциплін; скорочення загальної кількості годин у навчальних планах.

Установлено, що форми та методи теоретичного й виробничого навчання в училищах та школах ФЗН відповідали змісту освіти, проте ґрунтувались переважно на засадах авторитарності, примусу, провідної ролі педагога й не забезпечували внутрішню мотивацію та пізнавальну активність учнів у навчальному процесі. У 40-х роках ХХ століття на основі результатів науково-педагогічних досліджень та адміністративних рішень урок було визначено основою формою організації і виробничого, і теоретичного навчання, хоча практикувались й інші форми навчання (лекції, бесіди, семінари). У 40-х роках використовувались переважно репродуктивні методи навчальної роботи (систематичне викладення вчителем навчального матеріалу, робота з книгою, метод вправ, інструктаж). У 50-х роках виявилась тенденція до використання розвивального потенціалу уроку та інших форм навчання з метою активізації навчально-пізнавальної діяльності, а також застосування методів, які стимулювали активність і самостійність учнів (евристична бесіда).

Виховна робота в навчальних закладах системи трудових резервів у 40 – 50-х роках ХХ століття мала на меті формування людей, відданих партії, уряду й комуністичним ідеалам, була гранично політизованою й ідеологізованою, авторитарною за характером, орієнтувалась виключно на соціальне замовлення й недостатньо враховувала інтереси й потреби конкретної особистості. У роки Великої Вітчизняної війни виховання учнів здійснювалося в процесі навчання й продуктивної праці, спрямованої на

виконання завдань оборони, і не виокремлювалось як самостійний напрям. У другій половині 40-х років виявилась тенденція до підвищення ролі позанавчальної діяльності в училищах і школах ФЗН, що призвело до формування системи виховної роботи, яка включала: ідейно-політичне виховання, фізичне виховання й військово-фізкультурну роботу, естетичне виховання й культурно-дозвілєву діяльність, стимулювання інтересу в учнів до технічної творчості, прищеплення учням любові до праці, формування в них поваги до людей праці. До особливостей виховної роботи в ремісничих, залізничних училищах і школах ФЗН слід віднести її орієнтованість на соціальний захист учнів, які залишились без батьківського піклування, боротьбу з негативними проявами в поведінці учнів, сприяння їх успішній соціалізації, широке використання ідей А. Макаренка про виховний дитячий колектив та поєднання виховання з виробничою працею. У 50-х роках спостерігались такі тенденції розвитку виховної роботи: створення та зміцнення матеріально-технічної бази позанавчальної діяльності; формування традицій виховної роботи в закладах системи трудових резервів; здійснення виховної діяльності на науковій основі; намагання підвищити громадську активність учнів, сформувані в підлітків такі соціально значущі

Виявлено особливості підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації інженерно-педагогічних працівників системи трудових резервів. У 40-х роках ХХ століття вони виявлялись у тому, що майстрів виробничого навчання підбирали переважно на виробництві. Разом з тим було відновлено роботу індустріально-педагогічних технікумів, відкрито центральні курси вдосконалення та підвищення кваліфікації керівних працівників, центральні курси з підготовки помічників директорів з культурно-виховної роботи, однорічні школи з підготовки майстрів виробничого навчання. Основними формами підвищення кваліфікації в 40-х роках були: курсова підготовка, предметні та циклові методичні комісії, проведення відкритих уроків, семінарів для майстрів, викладачів, вихователів та інструкторів з фізичного

виховання, проведення „педагогічних читань”, організація стахановських шкіл для майстрів виробничого навчання.

У 50-х роках ХХ століття роботу з підготовки та підвищення кваліфікації працівників системи трудових резервів характеризували такі тенденції: запрошення на посади майстрів виробничого навчання спеціалістів з виробництва з більш високим загальноосвітнім рівнем; розширення підготовки майстрів і викладачів на заочному й вечірньому відділеннях у школах, технікумах, вищих навчальних закладах; запрошення на педагогічну роботу в училища та школи ФЗН викладачів технікумів та ВНЗ; урізноманітнення форм підвищення кваліфікації; створення системи методичної роботи, а також педагогічних і методичних кабінетів. Системоутворювальний характер у 50-х роках мала тенденція до підвищення педагогічної культури майстрів і викладачів училищ і шкіл ФЗН.

Література

1. Горбунов А. Военно-физкультурная работа в московском ремесленном училище № 28 / А. Горбунов // Производственное обучение. – 1941. – № 3. – С. 34 – 36.
2. Гурченко Т. Внеклассная работа по политзанятиям / Т. Гурченко // Производственное обучение. – 1955. – № 8. – С. 23 – 24.
3. Директивы ВКП (б) и постановления Советского правительства о народном образовании : сб. док. за 1917 – 1947 гг. – М. ; Л. : Изд-во АПН РСФСР, 1947. – Вып. 1. – 320 с.
4. Дорнер К. Библиотекарь-воспитатель / К. Дорнер // Использование педагогического наследия А. С. Макаренко в учебных заведениях трудовых резервов. – М. : Трудрезервиздат, 1951. – С. 91 – 99.
5. Душугин Г. Вопросы организации методики производственного обучения / Г. Душугин. – М. : Трудрезервиздат, 1954. – 203 с.
6. Зеленко Г. Все силы – на выполнение решений XX съезда КПСС / Г. Зеленко // Производственное обучение. – 1956. – № 3. – С. 1 – 4.

7. Коротная В. На августовских педагогических конференциях / В. Коротная // Проф.-техн. образование. – 1955. – № 10. – С. 19 – 20.

8. Котляр Э. Государственные трудовые резервы СССР в годы Великой Отечественной войны : общ.-полит. изд. / Э. Котляр. – М. : Высш. шк., 1975. – 240 с.

9. Об организации Всесоюзного добровольного спортивного общества учащихся и работников ремесленных, железнодорожных училищ и школ ФЗО „Трудовые резервы” // Главное управление трудовых резервов при СНК СССР : сб. офиц. рук. материалов. – М., 1945. – С. 94 – 95.

10. Об ответственности учащихся ремесленных, железнодорожных училищ и школ ФЗО за нарушение дисциплины и за самовольный уход из училища (школы) // Производственное обучение. – 1941. – № 1. – С. 11 – 12.

11. О мероприятиях по улучшению политико-воспитательной работы и бытового обслуживания учащихся в ремесленных, железнодорожных училищах и школах ФЗО : указ начальника Гл. упр. труд. резервов // Сборник важнейших законодательных и ведомственных материалов о трудовых резервах СССР / сост. М. Розофаров, В. Лобанов. – М. : Трудрезервиздат, 1948. – С. 76 – 81.

12. О руководстве управлений трудовых резервов, обкомов, крайкомов, ЦК комсомола союзных республик, директоров и комсомольских организаций ремесленных железнодорожных училищ и школ ФЗО Всесоюзным социалистическим соревнованием училищ и школ // Главное управление трудовых резервов при СНК СССР : сб. офиц. рук. материалов. – М., 1945. – С. 81 – 82.

13. Положение об учебно-методическом совете при начальнике республиканского, краевого, областного, городского управления трудовых резервов : утв. 2 февр. 1954 г. // Главное управление трудовых резервов при СНК СССР : сб. офиц. рук. материалов. – М., 1957. – С. 61 – 63.

14. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, м. Київ

Ф. 4609

оп. 1

од. зб. 20. Приказы с № 2 по № 105 начальника Республиканского управления трудовых резервов по основной деятельности и личному составу за 1945 г., 16 арк.

15. Щураковский М. Методическое совещание / М. Щураковский // Проф.-техн. образование. – 1955. – № 8. – С. 27.

Івченко Т.В. Особливості і тенденції розвитку практики професійно-технічної освіти України в 40-50-ті роки ХХ століття.

В статті розглянуто розвиток теорії та практики професійно-технічної освіти. Доведено, що в досліджуваний період зміст освіти в навчальних закладах системи трудових резервів загалом відставав від досягнень науки і техніки й зазнавав значного ідеологічного й політичного впливу. Особливість формування змісту освіти виявлялись у тому, що при його відборі орієнтиром слугували не основи наук, як у загальноосвітній школі, а виробнича діяльність. У 50-ті роки в умовах підвищення рівня загальноосвітньої підготовки учнів найбільш помітними тенденціями розвитку змісту освіти були: вилучення з навчальних планів деяких загальноосвітніх та введення замість них загальнотехнічних предметів; збільшення навчального часу на вивчення спеціальних дисциплін; скорочення загальної кількості годин у навчальних планах.

Визначено, що виховна робота в навчальних закладах системи трудових резервів у 40 – 50-х роках ХХ століття мала на меті формування людей, відданих партії, уряду й комуністичним ідеалам. Зазначено, що до особливостей виховної роботи в ремісничих, залізничних училищах і школах ФЗН відносилась її орієнтованість на соціальний захист учнів, які залишились без батьківського піклування, боротьбу з негативними проявами в поведінці учнів, сприяння їх успішній соціалізації.

Ключові поняття: професійно-технічна освіта, зміст освіти, виховна робота, інженерно-педагогічні кадри, особливості та тенденції розвитку.

Ивченко Т.В. Особенности и тенденции развития практики профессионально-технического образования Украины в 40-50-е годы XX века.

В статье рассмотрено развитие теории и практики профессионально-технического образования. Доказано, что в исследуемый период содержание образования в учебных заведениях системы трудовых резервов в целом отставал от достижений науки и техники и испытывал значительного идеологического и политического влияния. Особенность формирования содержания образования оказывались в том, что при его отборе ориентиром служили не основы наук, как в общеобразовательной школе, а производственная деятельность. В 50-е годы в условиях повышения уровня общеобразовательной подготовки учащихся наиболее заметными тенденциями развития содержания образования были: изъятие из учебных планов некоторых общеобразовательных и введение вместо них общетехнических предметов; увеличение учебного времени на изучение специальных дисциплин; сокращение общего количества часов в учебных планах. Определено, что воспитательная работа в учебных заведениях системы трудовых резервов в 40 - 50-х годах XX века имела целью формирования людей, преданных партии, правительства и коммунистическим идеалам. Указано, что к особенностям воспитательной работы в ремесленных, железнодорожных училищах и школах ФЗО относилась ее ориентированность на социальную защиту учащихся, оставшихся без родительской опеки, борьбу с негативными проявлениями в поведении учеников, содействие их успешной социализации. Ключевые понятия: профессионально-техническое образование, содержание образования, воспитательная работа, инженерно-педагогические кадры, особенности и тенденции развития.

Ключевые понятия: профессионально-техническое образование, содержание образования, ремесленное училища, формы и методы обучения, учебные

планы и программы, урок, воспитательная работа, особенности и тенденции развития.

T. Ivchenko. Features and trends practice of vocational education Ukraine in 40-50 years of the twentieth century.

In the article the development of the theory and practice of vocational education. Proved that in the period under education content in education system manpower generally lagged behind the science and technology and experienced considerable ideological and political influence. The peculiarity of the formation of educational content are identified that in its selection of reference not served the basics of science, both in secondary school and production activities. In the 50 years in terms of raising the level of general education students most notable trends of education content were: withdrawal from the curriculum of some schools and the introduction of general technical subjects instead; increase training time to study special subjects; reduction in the total number of hours in the curriculum. Determined that the educational work in schools in the system of labor reserves 40 - 50 years of the twentieth century aimed to the formation of people committed to the party, government and communist ideals. It is noted that the features of educational work in the craft, railway colleges and schools FZO it belonged focus on social protection of students left without parental care, combating negative manifestations in the behavior of students, promoting their successful socialization.

Key concepts: vocational education, educational content, educational work, engineering and teaching staff, features and trends.

Івченко Тетяна Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Інституту історії, міжнародних відносин і соціально-політичних наук, Луганського національного університету імені Тараса Шевченка, м.Сватове, Луганської області, вул. Пролетарська, б 18, +38(050)9304284.